

تحليل بخش واقعی اقتصاد ایران

۲. عملکرد شش ماهه اول و
برآورد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۴

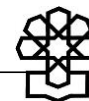
معاونت پژوهش های اقتصادی
دفتر: مطالعات اقتصادی

کد موضوعی: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۴۶۵۷
بهمن ماه ۱۳۹۴

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه
۳	۱. تحولات اقتصاد کلان و عملکرد طرف تقاضای اقتصاد ایران
۳	۱-۱. مصرف بخش خصوصی
۴	۱-۲. مخارج دولتی
۵	۱-۳. سرمایه‌گذاری
۷	۱-۴. صادرات و واردات
۸	۲. عملکرد شش‌ماهه بخش‌ها و برآورد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۴
۹	۲-۱. بخش نفت
۱۱	۲-۲. بخش صنعت
۱۵	۲-۳. بخش ساختمان
۱۷	۲-۴. بخش خدمات
۱۹	۲-۵. رشد تولید ناخالص داخلی
۲۰	جمع‌بندی
۲۴	منابع و مأخذ

تحلیل بخش واقعی اقتصاد ایران

۲. عملکرد شش‌ماهه اول و برآورد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۴

چکیده

اقتصاد ایران پس از شرایط نامساعد سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ که تولید ناخالص داخلی کشور (طی این دو سال) در مجموع معادل ۸/۷ درصد با کاهش مواجه شد، در سال ۱۳۹۳ به مدد دستاوردهای ناشی از توافق موقت ژنو و وجود ظرفیت‌های خالی، شاهد نرخ رشد اقتصادی ۳ درصد (اعلامی توسط بانک مرکزی) بود. در حالی که بانک مرکزی برخلاف رویه سنوات گذشته خود، برای سه‌ماهه و شش‌ماهه نخست سال جاری (علیرغم انتشار نماگر اقتصادی سه‌ماهه اول سال ۱۳۹۴ - شماره ۸۰) نرخ رشدی اعلام نکرده است، مرکز آمار ایران رشد اقتصادی ۶ ماهه نخست سال ۱۳۹۴ را برابر با ۱ درصد اعلام کرد. با توجه به اینکه آمارهای رشد اعلامی این مرکز در کمترین حد تفصیل و جزئیات ممکن، بدون ارائه پایه‌های آماری و حتی بدون ارائه مقادیر مطلق (و رشد) سال قبل ارائه شده است، اتکا به این آمارها برای سیاست‌گذاران، تحلیلگران و کاربران می‌تواند گمراه‌کننده باشد. گزارش حاضر سعی کرده است تا با توجه به آخرین شواهد آماری در دسترس، ضمن تحلیل عملکرد رشد اقتصادی کشور در شش‌ماهه اول سال جاری، برآوردی کمی از این متغیر تا پایان سال ارائه کند.

شواهد موجود نشان می‌دهد که اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۴ با چالش اساسی کمبود تقاضای مؤثر مواجه است. از شواهد مهم تأییدکننده این موضوع می‌توان به افت درآمدهای نفتی از اواسط سال ۱۳۹۳، کاهش شتاب رشد درآمدها و هزینه‌های جاری دولت، کاهش تشکیل سرمایه ثابت ناخالص دولتی و خصوصی و کاهش صادرات غیرنفتی اشاره کرد. در شرایط **ادامه روند موجود** و با در نظر گرفتن عملکرد بخش‌های اقتصادی در شش‌ماهه اول سال جاری و تحولات مورد انتظار در نیمه دوم سال به‌خصوص عملکرد بودجه دولت و قیمت نفت، رشد بخش‌های کشاورزی (۴/۲ درصد)، نفت (۰ درصد)، صنعت (۳- درصد)، ساختمان (۷/۴- درصد) و خدمات (۲/۲- درصد) و رشد اقتصادی سال ۱۳۹۴ نیز ۲/۰- درصد برآورد می‌شود که مبین تداوم رکود در این سال است. از مهمترین دلایل وضعیت موجود، مشکلات مزمن ساختاری اقتصاد ایران (عمدتاً مشکلات موجود در فضای کسب‌وکار)، می‌توان به کاهش نقش مصرفی و سرمایه‌گذاری دولت، کاهش قدرت خرید خانوارها، وضعیت بحرانی نظام بانکی، هزینه بالای تأمین و تجهیز منابع در شبکه بانکی، نبود چشم‌انداز روشن از روندهای آتی تحولات اجتماعی و سیاسی جهان، منطقه و کشور و نیز ابهام در سیاست‌های مرتبط با متغیرهای کلیدی اقتصادی (نظیر نرخ ارز، قیمت انرژی، وضعیت آب و محیط زیست و...) اشاره کرد. قابل ذکر است، چنانچه برخی آثار فوری

اجرای برجام آن‌گونه که توسط مقامات رسمی دولتی، به‌خصوص در مورد میزان افزایش صادرات نفت و آزاد شدن برخی دارایی‌های مالی متعلق به دولت برای سال جاری اعلام شده، محقق شود، رشد اقتصادی کل سال ۱۳۹۴ با ۰/۸ درصد افزایش به ۱/۲- درصد خواهد رسید. در این سناریو رشد اقتصادی در فصل چهارم، ۲/۸ درصد بیش از سناریوی ادامه روند موجود برآورد می‌شود و رشد اقتصادی برخلاف سه فصل پیش از آن مثبت خواهد بود.

لازم به ذکر است، با توجه به رفع تحریم‌های اقتصادی و تأثیر آن بر عملکرد بعضی بخش‌های اقتصادی از جمله بخش نفت و بازرگانی، همچنین برخی تأثیرات سیاست‌های اقتصادی کوتاه‌مدت دولت در این سال، چشم‌انداز رشد اقتصادی در سال ۱۳۹۵ مثبت است که در گزارش جداگانه‌ای به آن پرداخته خواهد شد.

مقدمه

به‌دنبال بروز رکود تورمی و حصول نرخ‌های منفی رشد اقتصادی در سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ که عمدتاً ناشی از رویدادهای دهه ۱۳۸۰ و اوایل دهه ۱۳۹۰ شامل تحریم‌های اقتصادی، مدیریت ناکارآمدی اقتصاد کلان و وجود زمینه‌های ساختاری نامناسب بود، رشد اقتصادی کشور پس از یک دوره رکود، در سال ۱۳۹۳ وارد دامنه مثبت شد که عوامل مؤثر بر آن را می‌توان در دو دسته عوامل طرف عرضه و عوامل طرف تقاضا طبقه‌بندی کرد که البته عوامل هر دو دسته نشئت گرفته از دستاوردهای ناشی از توافق ژنو^۱ و وجود ظرفیت‌های خالی اقتصاد بود. عوامل سمت عرضه شامل شکل‌گیری انتظارات مثبت و ثبات اقتصاد کلان، تسهیل مبادلات خارجی به‌ویژه برای صنعت پتروشیمی، افزایش حجم تجارت خارجی (به‌ویژه واردات واسطه‌ای و سرمایه‌ای برای صنایع مختلف از جمله خودروسازی) و رشد تسهیلات بانکی می‌باشند. عوامل سمت تقاضا نیز شامل رشد هزینه‌های مصرفی بخش خصوصی، رشد هزینه‌های مصرفی بخش دولتی (رشد بودجه دولت)، رشد سرمایه‌گذاری و رشد صادرات کالاها و خدمات هستند. شواهد آماری از سه ماهه چهارم سال ۱۳۹۳ نشان از ادامه نیافتن رشد اقتصادی سال ۱۳۹۳ در سال ۱۳۹۴ داشت زیرا نرخ رشد تولید ناخالص داخلی از ارقام ۳/۸، ۳/۸ و ۳/۷ درصد در فصول اول تا سوم سال ۱۳۹۳ به یکباره با افت شدیدی مواجه شده و در فصل چهارم به ۰/۶ درصد کاهش یافت. علیرغم این افت شدید در سه ماهه چهارم سال ۱۳۹۴، برنامه مشخصی از سوی دولت برای مقابله با این رخداد ارائه نشد تا اینکه از اواسط فصل دوم سال ۱۳۹۴ و حصول شواهدی مبنی بر ورود مجدد اقتصاد به فاز منفی

۱. رکود سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ با مجموع نرخ رشد ۸/۷- درصد عمیق‌ترین رکود حاکم بر اقتصاد ایران بعد از جنگ تحمیلی است.

۲. توافق موقت ژنو بین ایران و گروه ۵+۱ در سوم آذر ماه سال ۱۳۹۲.

رشد اقتصادی، تلاش‌هایی برای مقابله با این رویداد شکل گرفت که ماحصل این تلاش‌ها در قالب بسته سیاستی کوتاه‌مدت دولت برای نیمه دوم سال ۱۳۹۴ ارائه شد. در همان زمان که بخش مهمی از تمرکز دولت بر تدوین و اجرای سیاست مذکور برای خروج از رکود بود، مرکز آمار ایران نرخ رشد اقتصادی شش ماهه اول را مثبت ۱ درصد اعلام کرد که البته با توجه به عدم انتشار پایه‌های آماری آن و به خصوص عدم انتشار آمارهای سال قبل از آن توسط آن مرکز، چندان مورد توجه قرار نگرفته و سیاستگذار به تداوم سیاست‌های کوتاه‌مدت خروج از رکود خود ادامه داد.^۱

هدف اصلی که گزارش حاضر درصدد دستیابی به آن می‌باشد عبارت از بررسی عملکرد بخش حقیقی اقتصاد ایران در شش‌ماهه اول سال ۱۳۹۴ و برآورد رشد اقتصادی در این سال می‌باشد. به‌منظور برآورد رشد اقتصادی سال جاری، از آخرین آمار و اطلاعات در دسترس در چارچوب حساب‌های ملی فصلی استفاده شده و با در نظر گرفتن سیکل‌های فصلی و تحولات مورد انتظار به کل سال تعمیم داده شده است. با این حال به‌منظور افزایش قابلیت اتکای پیش‌بینی‌ها، نتایج با خروجی‌های مدل VECX طراحی شده در مرکز پژوهش‌ها مقایسه شده است.^۲

۱. تحولات اقتصاد کلان و عملکرد طرف تقاضای اقتصاد ایران

اقتصاد ایران در حالی ماه‌های پایانی سال ۱۳۹۴ را سپری می‌کند که در این سال با چالش‌های متعددی دست به‌گریبان بوده است. مهمترین چالش‌های سمت تقاضا در سال ۱۳۹۴ مربوط به کمبود تقاضای مؤثر است که شاهد این مدعا را می‌توان در روند کاهشی قدرت خرید بخش خصوصی از سال ۱۳۸۶ به بعد و ادامه‌دار بودن آن در سال جاری، کاهش قیمت نفت و افت درآمدهای نفتی از نیمه دوم سال ۱۳۹۳ تا بحال و احتمال ادامه‌دار بودن آن، کاهش تشکیل سرمایه ثابت ناخالص دولتی نشئت گرفته از عدم تحقق درآمدهای مورد انتظار دولت و کاهش تشکیل سرمایه ثابت ناخالص خصوصی نشئت گرفته از رکود بخش مسکن، کاهش صادرات غیرنفتی و نهایتاً نرخ سود سپرده حقیقی مثبت و بالای بانکی (که باعث تبدیل مصرف و سرمایه‌گذاری به پس‌انداز شده است) ریشه‌یابی کرد. در این بخش از گزارش، تلاش می‌شود تا چالش‌های سمت تقاضای اقتصاد ایران به تفکیک اجزای تشکیل‌دهنده آن مورد تحلیل و بررسی قرار گیرند.

۱-۱. مصرف بخش خصوصی

رشد هزینه‌های مصرف بخش خصوصی یکی از مهمترین عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی سال ۱۳۹۳

۱. مرکز پژوهش‌ها در گزارشی با عنوان «تحلیل سیاست‌های کوتاه‌مدت اقتصادی دولت» به بررسی و نقد سیاست‌های مذکور پرداخته است.

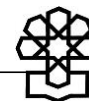
۲. با توجه به اینکه پایه‌های آماری این گزارش عمدتاً مبتنی بر حساب‌های ملی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران با سال پایه ۱۳۸۳ می‌باشد، پیش‌بینی‌های این گزارش با نتایج محاسبات ملی این نهاد قابل مقایسه است.

بود زیرا رشد این هزینه‌ها (به قیمت ثابت سال ۱۳۸۳) از ۱- درصد در سال ۱۳۹۲ به ۳/۱ درصد در سال ۱۳۹۳ افزایش یافت. بررسی روند فصلی نشان می‌دهد که رشد مصرف بخش خصوصی از ارقام ۳/۹، ۳/۵ و ۵/۳ درصد در فصول اول تا سوم به رقم ۰/۱- درصد در فصل چهارم سال ۱۳۹۳ افت کرد که نشانه‌ای از ورود به فاز کاهشی در هزینه‌های مصرفی بخش خصوصی در سال ۱۳۹۴ می‌باشد. از اصلی‌ترین دلایل کاهش رشد مصرف بخش خصوصی می‌توان به وضعیت نامناسب بودجه خانوارها (وجود روند نزولی متوسط درآمد حقیقی ناخالص سالیانه یک خانوار شهری از سال ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۳ به قیمت ثابت سال ۱۳۹۰)، به تعویق انداختن تقاضای مصرفی بخش خصوصی به دلیل شکل‌گیری انتظارات مثبت در مورد دوران بعد از رفع تحریم‌ها و همچنین نرخ سود سپرده حقیقی مثبت و بالای بانکی (که باعث تبدیل مصرف به پس‌انداز شده است) اشاره کرد. دولت با تشخیص این چالش و در قالب بسته سیاستی کوتاه‌مدت اقتصادی برای خروج از رکود در سال ۱۳۹۴، کانال‌هایی از طریق اعطای تسهیلات خرید خودرو و اعطای کارت‌های اعتباری برای افزایش مصرف بخش خصوصی پیش‌بینی کرد که با فرض تحقق اهداف انتظاری، این بسته می‌تواند تا حدودی در افزایش مصرف بخش خصوصی مؤثر باشد. با این حال، بررسی نحوه اجرای این سیاست نشان می‌دهد که احتمالاً بخش مهمی از آن (در صورت اجرا) به تقاضای کالاهای وارداتی تبدیل خواهد شد.

۲-۱. مخارج دولتی

مخارج مصرفی دولت یکی دیگر از اجزای تقاضای کل اقتصاد است که تابعی از درآمدهای دولتی بوده و در رشد اقتصادی کشور مؤثر می‌باشد. کانال‌های درآمدی دولت شامل درآمدها (درآمدهای مالیاتی و سایر درآمدها)، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای و واگذاری دارایی‌های مالی است. شواهد آماری برای ۶ ماهه ۱۳۹۴ نشان می‌دهد که عملکرد درآمدها، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای و واگذاری دارایی‌های مالی نسبت به مصوب شش‌دوازدهم قانون بودجه سال ۱۳۹۴ به ترتیب برابر با ۷۱، ۱۰۰ و ۷۴ درصد می‌باشند. بنابراین آمار مذکور حاکی از آن است که دولت از محل درآمدها (درآمدهای مالیاتی و سایر درآمدها) و واگذاری دارایی‌های مالی در مضیقه است.

رشد هزینه‌های مصرفی دولت (به قیمت ثابت سال ۱۳۸۳) به‌عنوان عاملی مؤثر بر رشد اقتصادی، از ۱/۶ درصد در سال ۱۳۹۲ به ۲/۷ درصد در سال ۱۳۹۳ افزایش یافت که دلیل اصلی این افزایش مربوط به افزایش صادرات و درآمدهای نفتی ناشی از توافق ژنو و اثرگذاری آن بر عملکرد اعتبارات هزینه‌ای دولت بوده است، اما با توجه به برقرار بودن تحریم‌ها تا اواخر دی‌ماه سال جاری و کاهش نزدیک ۷۰ درصدی قیمت نفت ایران (نسبت به تابستان ۱۳۹۳)، انتظار نمی‌رود که شدت اثرگذاری هزینه‌های مصرفی دولت بر رشد اقتصادی در سال ۱۳۹۴ همانند سال گذشته باشد. در تأیید این نکته،

باید اشاره کرد که هزینه‌های جاری دولت در ۶ ماهه ۱۳۹۴ (۷۵ هزار میلیارد تومان) در قیاس با شش‌دوازدهم مصوب قانون بودجه سال ۱۳۹۴ (۸۱/۵ هزار میلیارد تومان) از نسبت عملکرد ۹۲ درصدی برخوردار بوده است اما نکته مهم این است که رشد پرداخت‌های هزینه‌ای دولت در ۶ ماهه ۱۳۹۴ (و کل سال ۱۳۹۴) نسبت به دوره مشابه سال قبل (که بر رشد تقاضای مصرفی دولت مؤثر است) به مراتب پایین‌تر است. جدول ۱ نشان می‌دهد که رشد عملکرد اعتبارات هزینه‌ای در ۶ ماهه نخست سال ۱۳۹۴ (۹/۵ درصد) نسبت به رشد عملکرد اعتبارات هزینه‌ای در ۶ ماهه نخست سال ۱۳۹۳ (۳۳/۷ درصد) بسیار کمتر است که دلیل این رخداد، اولاً کاهش رشد درآمدها (درآمدهای مالیاتی و سایر درآمدها) از ۴۳/۴ درصد در ۶ ماهه ۱۳۹۳ به ۱۴ درصد در ۶ ماهه ۱۳۹۴ و ثانیاً کاهش رشد واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای از ۶۳/۴ درصد در ۶ ماهه ۱۳۹۴ به ۲۲/۲ درصد در ۶ ماهه ۱۳۹۴ می‌باشد. برآورد مرکز پژوهش‌ها، با در نظر گرفتن عملکرد ۸ ماهه بودجه و ادامه روند درآمدهای نفتی و مالیاتی، نشان می‌دهد که رشد هزینه‌های جاری (اعتبارات هزینه‌ای) دولت تا پایان سال حتی کمتر از شش ماهه اول بوده و حدود ۴/۵ درصد خواهد بود (حدود ۱۵۰۰ هزار میلیارد ریال اعتبارات هزینه‌ای).

جدول ۱. نرخ رشد عملکرد اعتبارات هزینه‌ای و درآمدهای دولت (درصد)

شرح	۱۳۹۳		۱۳۹۴		شش‌ماهه	شش‌ماهه	
	فصل اول	فصل دوم	فصل سوم	فصل چهارم			فصل اول
اعتبارات هزینه‌ای (عملکرد)	۳۷/۲	۳۰/۵	۱۴/۰	۶/۹	۸/۲	۱۰/۷	۹/۵
درآمدها (مالیاتی و سایر درآمدها)	-	-	-	-	-	-	۱۴/۰
تراز عملیاتی	-	-	-	-	-	-	۱۰/۱

مأخذ: بانک مرکزی (بخش مالی و بودجه، گزیده آمارهای اقتصادی) و محاسبات.

۳-۱. سرمایه‌گذاری

یکی دیگر از عوامل مهم و مؤثر سمت تقاضا که بر رشد اقتصادی سال گذشته مؤثر بود، رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص است به طوری که رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (به قیمت ثابت سال ۱۳۸۳) از ۶/۹- درصد در سال ۱۳۹۲ به ۳/۵ درصد در سال ۱۳۹۳ افزایش یافت. دلیل اصلی این رشد، مربوط به عملکرد مثبت بودجه عمرانی دولت (سرمایه‌گذاری دولتی) بود که نشئت گرفته از افزایش صادرات و درآمدهای نفتی است با توجه به برقرار بودن تحریم‌ها تا اواخر دی ماه سال جاری و کاهش نزدیک ۷۰ درصدی قیمت نفت صادراتی ایران (نسبت به تابستان ۱۳۹۳ و احتمال تداوم این وضعیت) و عدم تحقق احتمالی منابع مورد انتظار دولت از محل مالیات‌ها و واگذاری دارایی‌های مالی در سال ۱۳۹۴، انتظار نمی‌رود که رشد اقتصادی سال جاری همانند سال گذشته از کانال بودجه

عمرانی دولت تحت تأثیر قرار بگیرد. در تأیید این نکته، جدول ۲ نشان می‌دهد که رشد عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در شش‌ماهه ۱۳۹۴ (۲۲/۷- درصد) در مقایسه با رشد عملکرد این اعتبارات در شش‌ماهه سال ۱۳۹۳ (۲۱۰/۳ درصد) پایین‌تر بوده و حتی منفی شده است. رشد منابع حاصل از صادرات نفت خام نیز در نیمه نخست سال جاری (۲۱/۳- درصد) در مقایسه با رشد منابع حاصل از صادرات نفت خام در دوره مشابه سال قبل (۴۲/۹ درصد) به شدت پایین‌تر بوده و منفی است. این آمار نشان می‌دهد که دولت در شش‌ماهه نخست سال ۱۳۹۴ از نظر دسترسی به اعتبارات عمرانی برای تخصیص بودجه عمرانی پروژه‌های مختلف کشور (تقاضای تشکیل سرمایه ثابت ناخالص دولتی) به شدت در مضیقه بوده و انتظار بر این است که این وضعیت کمابیش تا انتهای سال جاری نیز ادامه‌دار باشد. با در نظر گرفتن عملکرد بودجه ۸ ماهه و روند درآمدهای نفتی و مالیاتی و منابع حاصل از واگذاری دارایی‌های مالی، رشد مخارج عمرانی دولت در سال ۱۳۹۴ حدود ۱۷- درصد برآورد می‌شود (حدود ۲۵۰ هزار میلیارد ریال اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در انتهای سال ۱۳۹۴).

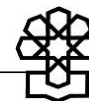
علاوه بر تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش دولتی، برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی نیز چشم‌انداز مثبتی در سال ۱۳۹۴ قابل انتظار نیست. همان‌طور که جدول ۲ نشان می‌دهد، رشد سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان برای شش‌ماهه ۱۳۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل منفی است. دلایل این رخداد را می‌توان در (۱) مزاد عرضه بخش مسکن (۲) بالا بودن نرخ سود بانکی (۳) کاهش تقاضای دولتی و نهایتاً کاهش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی ردیابی کرد.

جدول ۲. نرخ رشد شاخص‌های سرمایه‌گذاری و درآمد صادرات نفت (درصد)

۱۳۹۴		۱۳۹۳				شرح		
شش‌ماهه	فصل دوم	فصل اول	فصل چهارم	فصل سوم	شش‌ماهه		فصل دوم	فصل اول
-۲۲/۷	-۲۲/۹	۲۰/۳	-۵۰/۹	۱۳۰/۱	۲۱۰/۳	۳۶۹/۵	-۹۷/۴	اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (عملکرد)
-۲۱/۳	-	-	-	-	۴۲/۹	-	-	منابع حاصل از صادرات نفت خام
-۲۲/۱	-	-	-	-	۳۴/۹	-	-	تراز سرمایه‌ای
-۵/۹	-۴/۹	-۶/۹	۱۴/۶	۲/۲	۷/۱	۱/۰	۱۳/۹	سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان

مأخذ: بانک مرکزی (بخش مالی و بودجه، گزیده آمارهای اقتصادی و خلاصه نتایج مقدماتی آمار فعالیت‌های ساختمانی بخش خصوصی) و محاسبات.

۴-۱. صادرات و واردات

آخرین جزء مربوط به تقاضای کل اقتصاد عبارت از خالص صادرات^۱ است. آمار صادرات غیرنفتی نیمه نخست سال جاری نشان می‌دهد که ارزش دلاری صادرات غیرنفتی در ۶ ماهه ۱۳۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل حدود ۴ درصد کاهش داشته اما صادرات دلاری غیرنفتی ۹ ماهه حاکی از بهبود نسبی وضعیت بوده به طوری که ارزش دلاری صادرات غیرنفتی در ۹ ماهه ۱۳۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل از رشد ۱/۶ درصدی برخوردار می‌باشد. تأملی در مقاصد صادرات غیرنفتی کشور نشان می‌دهد که بیشترین صادرات دلاری غیرنفتی کشور در سال ۱۳۹۳، ۶ ماهه و ۹ ماهه سال جاری به ترتیب مربوط به کشورهای چین، عراق، امارات، هند و افغانستان بوده است. در سال ۱۳۹۳ حدود ۶۸ درصد و در ۹ ماهه سال جاری حدود ۶۳ درصد از کل صادرات دلاری غیرنفتی کشور مربوط به ۵ کشور فوق‌الذکر بوده است. نکته حائز اهمیت اینکه در بین کشورهای مذکور بزرگ‌ترین بازار صادرات غیرنفتی ایران کشور چین است^۲ که با کُندی فعالیت‌های اقتصادی و کاهش شتاب رشد اقتصادی مواجه است. شواهد آماری گمرک جمهوری اسلامی حاکی از آن است که صادرات دلاری غیرنفتی کشور در ۶ ماهه ۱۳۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل به مقصد چین با کاهش حدود ۲۲ درصدی همراه بوده است.

با توجه به شواهد آماری فوق‌الذکر، برقرار بودن تحریم‌ها تا اواخر دی‌ماه سال جاری، تخلیه شدن آثار تعلیق تحریم صادرات صنایع پتروشیمی در رشد صادرات غیرنفتی سال گذشته^۳، کاهش رشد اقتصاد جهانی بالاخص اقتصادهای نوظهور، کُندی فعالیت‌های اقتصادی چین (شاخص‌های اقتصاد چین نشان می‌دهند که رسیدن به رشد اقتصادی ۷ درصدی که نرخ رشد هدفگذاری شده دولت چین می‌باشد، تقریباً غیرممکن است)، وجود ناامنی‌ها در عراق، روند کاهش قیمت در بازار کالاها و افت جهانی قیمت نفت و به تبع آن افت جهانی قیمت محصولات پتروشیمی، رشد صادرات غیرنفتی کشور در انتهای سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۹۳ چندان مناسب نیست. ذکر این نکته ضروری است که در بسته سیاستی کوتاه‌مدت دولت برخی سیاست‌های صادراتی (از قبیل تشویق صادرات به‌ویژه در صنایعی که مشکل دارند و حمایت مؤثر از صادرات خدمات مهندسی) مدنظر قرار گرفته‌اند اما به‌نظر نمی‌رسد که تأثیر معنی‌داری بر صادرات غیرنفتی و رشد اقتصادی سال جاری داشته باشند.

با توجه به اینکه بخش مهمی از واردات رسمی کشور از نوع واسطه‌ای و سرمایه‌ای بوده و عمدتاً مورد استفاده بخش‌های صنعتی می‌باشند، وضعیت این متغیر می‌تواند مبین وضعیت صنعت باشد.

۱. در این بخش، تمرکز بر صادرات غیرنفتی بوده و از آمارهای مقدماتی گمرک جمهوری اسلامی ایران استفاده شده است. آمار صادرات غیرنفتی مورد استفاده در این بخش شامل میعانات گازی نمی‌باشد.

۲. در ۶ ماهه ۱۳۹۴ حدود ۲۳ درصد از کل صادرات دلاری غیرنفتی کشور به مقصد چین بوده که بخش عمده اقلام صادراتی به این کشور نیز محصولات پتروشیمی (شامل پروپان، بوتان، متانول و غیره) و مواد معدنی است.

۳. رشد صادرات دلاری غیرنفتی کشور از ۳/۰- درصد در سال ۱۳۹۲ به ۱۵/۶ درصد در سال ۱۳۹۳ افزایش یافت.

آمارهای ۹ ماهه اول سال ۱۳۹۴ (جدول ۳) نشان‌دهنده کاهش قابل توجه واردات (دلاری و مقداری) در این دوره نسبت به دوره مشابه سال قبل است. این موضوع می‌تواند ناشی از افت تولیدات صنعتی و یا ناشی از انتظار تولیدکنندگان و واردکنندگان از بهبود اوضاع پس از اجرای توافق برجام (به عنوان مثال کاهش هزینه مبادله یا حتی کاهش نرخ ارز و...) باشد. در هر حال کاهش این متغیر را می‌توان به عنوان شاخصی از رکود بخش صنعت در نظر گرفت.

جدول ۳. نرخ رشد فصلی واردات دلاری (درصد)

شرح	۱۳۹۲			۱۳۹۳			۱۳۹۴		
	فصل اول	فصل دوم	فصل سوم	فصل اول	فصل دوم	فصل سوم	فصل اول	فصل دوم	فصل سوم
واردات	-۲۸/۰	-۲۱/۴	-۱/۸	۲۳/۱	۲۷/۶	۲۳/۵	-۶/۴	-۱۰/۶	-۱۱/۵

مأخذ: آمار گمرک و محاسبات.

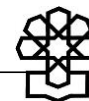
۲. عملکرد شش‌ماهه بخش‌ها و برآورد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۴

همانند طرف تقاضای اقتصاد ایران که در سال جاری با چالش‌هایی مواجه بوده و مورد بررسی قرار گرفت، طرف عرضه نیز در سال ۱۳۹۴ با چالش‌هایی مواجه بوده است که از مهمترین آنها مشکل تنگنای مالی^۱ است که بارزترین نشانه آن بالا ماندن نرخ سود سپرده‌ها علیرغم کاهش نرخ تورم و از دلایل آن می‌توان به انجماد منابع بانک‌ها در بخش‌هایی همانند مسکن، مطالبات غیرجاری^۲ بانک‌ها و مطالبات آنها از دولت و شرکت‌های دولتی، وجود و عملکرد مؤسسات اعتباری غیرمجاز و توسعه نیافتگی بازار سرمایه اشاره کرد.

درحالی که به انتهای سال ۱۳۹۴ نزدیک می‌شویم، تنها آمار مربوط به رشد اقتصادی توسط مرکز آمار ایران منتشر شد که طی آن رشد اقتصادی کشور در ۶ ماهه نخست سال ۱۳۹۴ اعلام گردید. طبق اعلام مرکز آمار ایران، رشد اقتصادی ۶ ماهه نخست سال جاری برابر با ۱ درصد بوده (رشد بخش کشاورزی برابر با ۵/۷ درصد، رشد بخش صنعت برابر با ۱/۱- درصد و رشد بخش خدمات برابر با ۰/۹ درصد) که عمدتاً متأثر از رشد ۵/۷ درصدی بخش کشاورزی می‌باشد. با توجه به اینکه آمارهای رشد

۱. یکی از مواردی که نشان‌دهنده محدودیت منابع بانکی می‌باشد نرخ رشد منفی سپرده‌های دیداری (احتیاطی) بانک‌ها نزد بانک مرکزی است که طبق آخرین آمار، سپرده‌های دیداری بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی (سپرده‌های احتیاطی) نزد بانک مرکزی در شهریورماه ۱۳۹۴ نسبت به اسفند ۱۳۹۳ معادل ۱۰/۷ درصد کاهش یافته است. این آمار نشان می‌دهد که بانک‌ها و مؤسسات اعتباری با محدودیت منابع روبرو بوده و برای جبران بخشی از آن دست به دامان سپرده‌های احتیاطی خود نزد بانک مرکزی می‌شوند.

۲. طبق آخرین آمار مربوط به خلاصه دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی، بدهی بخش غیردولتی به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی در انتهای شهریورماه ۱۳۹۴ برابر با ۶۶۰ هزار میلیارد تومان بوده است که نسبت به شهریورماه ۱۳۹۳ معادل ۱۴/۲ درصد و نسبت به اسفندماه ۱۳۹۳ معادل ۴/۷ درصد رشد داشته است.

اقتصادی ۶ ماهه اعلامی این مرکز در کمترین حد تفصیل و جزئیات ممکن، بدون ارائه پایه‌های آماری و حتی بدون ارائه مقادیر مطلق (و رشد) سال قبل ارائه شده است، اتکای به این آمارها برای سیاستگذاران، تحلیل‌گران و کاربران می‌تواند گمراه‌کننده باشد. علاوه بر این، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران هم از ارائه عملکرد ۶ ماهه بخش حقیقی اقتصاد کشور امتناع کرده است که خلاف رویه سنوات گذشته این نهاد می‌باشد. با این حال، گمانه‌زنی‌های غیررسمی حاکی از منفی بودن نرخ رشد اقتصادی شش‌ماهه برآوردی این نهاد می‌باشد. شواهد موجود نیز که بخشی از آن در قسمت قبلی گزارش تشریح شد، حاکی از منفی بودن رشد اقتصادی در ۶ ماهه نخست سال جاری می‌باشد. در ادامه از منظر طرف عرضه اقتصاد به تحلیل سایر شواهد پرداخته می‌شود.

در تیر ماه سال جاری جمع‌بندی مذاکرات هسته‌ای بین ایران و گروه ۵+۱ (برجام) انجام گرفت اما برداشته شدن عملی تحریم‌ها در اواخر دی ماه سال جاری و پدیدار شدن آثار ناشی از لغو تحریم‌ها در دو ماه پایانی سال ۱۳۹۴ و عمدتاً در سال ۱۳۹۵ خواهد بود. بنابراین وضعیت اقتصاد کشور در سال ۱۳۹۴ (تا انتهای دی‌ماه این سال) همانند دوران بعد از توافق ژنو (ادامه روند موجود) می‌باشد. در ادامه تلاش می‌شود به کمک تحلیل بخشی^۱ و با توجه به شواهد آماری موجود در شش‌ماهه نخست سال جاری، برآوردی از رشد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۴ ارائه شود.

۱-۲. بخش نفت

بخش نفت یکی از بخش‌های مهم اقتصاد ایران است که هم در طرف عرضه اقتصاد حائز اهمیت است و هم به نوعی موتور محرک طرف تقاضای اقتصاد ایران می‌باشد. وقوع هرگونه رشد مثبت (منفی) در ارزش‌افزوده بخش نفت (از کانال افزایش (کاهش) تولید و صادرات نفت و یا از کانال افزایش (کاهش) قیمت نفت) به نوعی باعث متأثر شدن سایر بخش‌های اقتصادی نیز می‌شود.

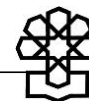
اثرگذاری رشد ارزش‌افزوده بخش نفت بر سایر بخش‌های اقتصادی به واسطه دولت بوده و به این ترتیب است که افزایش تولید و صادرات نفت (و یا افزایش قیمت نفت) باعث افزایش درآمدهای ارزی دولت می‌شود. دولت معادل ریالی دریافتی از بانک مرکزی را (که مربوط به تحویل درآمدهای ارزی ناشی از صادرات نفت و میعانات گازی به بانک مرکزی بعد از کسر سهم صندوق توسعه ملی و سهم شرکت ملی نفت ایران است) در دو بخش شامل مخارج جاری و مخارج عمرانی هزینه می‌کند. بدیهی است که افزایش درآمدهای نفتی باعث می‌شود از یکسو کسری تراز عملیاتی دولت (که معمولاً در اقتصاد ایران وجود دارد) پوشش داده شده و ازسوی دیگر پرداخت‌های عمرانی دولت نیز با افزایش همراه باشد. افزایش مخارج جاری دولت (به‌عنوان یکی از اجزای تقاضای کل) به‌طور مستقیم باعث افزایش تقاضای کل و

۱. با توجه به سهم بخش‌های مختلف در تولید ناخالص داخلی و همچنین اهمیت آنها در رشد اقتصادی سال ۱۳۹۴، صرفاً بخش‌های نفت، صنعت، ساختمان و خدمات (بازرگانی و خدمات عمومی) مورد بررسی قرار می‌گیرند.

تولید ناخالص داخلی شده و افزایش پرداخت‌های عمرانی نیز که در قالب تشکیل سرمایه ثابت ناخالص دولتی متبلور می‌شود، عنصری دیگر در افزایش تقاضای کل اقتصاد و تولید ناخالص داخلی به‌شمار می‌رود. نمود افزایش مخارج جاری دولت در طرف عرضه اقتصاد عمدتاً مربوط به فعالیت خدمات عمومی است جایی که هزینه‌های دولت در وزارتخانه‌ها و مؤسسات وابسته (به تفکیک چهار حوزه «جبران خدمات کارکنان»، «خرید کالاهای مصرفی»، «اجاره» و «استهلاک») با رشد مواجه شده و نهایتاً ارزش‌افزوده فعالیت خدمات عمومی رشد می‌کند. نمود افزایش مخارج عمرانی دولت در طرف عرضه اقتصاد نیز عمدتاً مربوط به بخش ساختمان می‌باشد^۱ که در نتیجه افزایش پرداخت‌های عمرانی، ارزش‌افزوده بخش ساختمان (دولتی) نیز با رشد مواجه می‌شود که در تناظر با تشکیل سرمایه ثابت ناخالص دولتی در طرف تقاضای اقتصاد است. تأثیرپذیری تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش خصوصی از رشد ارزش‌افزوده بخش نفت نیز عمدتاً از کانال افزایش پایه پولی (به‌واسطه افزایش خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در نتیجه تحویل دلارهای نفتی توسط دولت به بانک مرکزی) و به تبع آن افزایش نقدینگی و افزایش توان تسهیلات‌دهی نظام بانکی برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی است. علاوه بر این، افزایش تقاضای ناشی از افزایش درآمدهای نفتی خود بر افزایش انگیزه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی مؤثر است.

رشد صادرات نفت یکی از مهمترین شاخص‌های نشان‌دهنده رشد بخش نفت می‌باشد. بررسی آخرین آمارهای مربوط به مقدار صادرات نفت در ۶ ماهه نخست سال ۱۳۹۴ نشان می‌دهد که مقدار صادرات نفت در ۶ ماهه نخست سال جاری نسبت به دوره مشابه سال قبل معادل ۲/۷ درصد رشد داشته در حالی که رشد مقدار صادرات نفت در ۶ ماهه ۱۳۹۳ نسبت به ۶ ماهه ۱۳۹۲ برابر با ۱۰/۴ درصد بوده است. بنابراین قابل انتظار است که میزان تأثیرگذاری رشد بخش نفت بر رشد اقتصادی سال ۱۳۹۴ نسبت به سال قبل کمتر بوده و رشد اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۴ در قیاس با سال گذشته به نسبت کمتری از رشد ارزش‌افزوده بخش نفت متأثر شود. برآورد مرکز پژوهش‌ها نشان می‌دهد که رشد ارزش‌افزوده بخش نفت در سال ۱۳۹۴ تقریباً نزدیک صفر خواهد بود البته باید به این نکته توجه کرد که در صورت لغو تحریم‌ها در ماه‌های انتهایی سال جاری و افزایش تولید و صادرات ۵۰۰ هزار بشکه‌ای روزانه نفت در زمستان امسال^۲، رشد ارزش‌افزوده بخش نفت می‌تواند افزایش یابد.

۱. معمولاً طبق قوانین بودجه سالانه کشور، بیش از ۶۰ درصد تملک دارایی‌های سرمایه‌ای دولت مربوط به فصل اول تملک دارایی‌های سرمایه‌ای یعنی «ساختمان و سایر مستحقات» می‌باشد. بعد از «ساختمان و سایر مستحقات» نیز بیشترین سهم مربوط به فصل دوم یعنی «ماشین آلات و تجهیزات» است.
 ۲. وزیر محترم نفت به افزایش تولید ۵۰۰ هزار بشکه‌ای نفت ایران بلافاصله پس از برداشته شدن تحریم‌ها اشاره داشته‌اند (خبرگزاری صداوسیما، ۱۳۹۴/۶/۱۲).

۲-۲. بخش صنعت

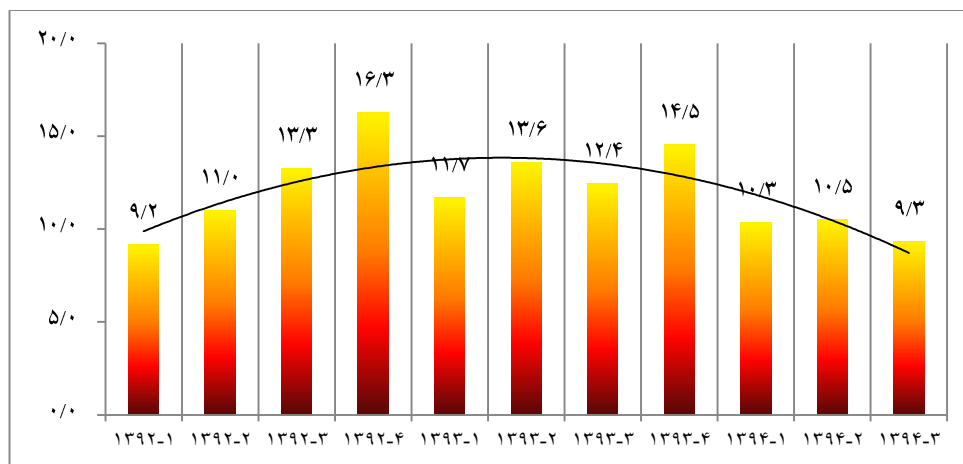
بخش صنعت یکی از مهمترین بخش‌های اقتصادی است که طبق حساب‌های ملی بانک مرکزی با داشتن سهمی در حدود ۱۶ درصد از تولید ناخالص داخلی از نقش حائز اهمیتی در رشد اقتصادی کشور برخوردار است. مرکز آمار ایران در گزارش رشد اقتصادی نیمه نخست سال جاری، رشد ۶ ماهه بخش صنعت را برابر با ۱/۱- درصد اعلام کرد که البته با توجه به اینکه در گزارش مذکور رقم رشد بخش‌های نفت و گاز، معدن، ساختمان و آب، برق و گاز ارائه نشده است، مشخص نیست این رشد دربردارنده رشد مجموعه این بخش‌هاست یا صرفاً صنعت (ساخت). لذا این آمار اگر مؤید موضوعی هم باشد بیشتر اغتشاش آماری است و نمی‌توان برداشت مشخصی از جنبه تحلیلی یا سیاستگذاری از آن داشت.

عوامل متعددی وجود دارند که بر رشد بخش صنعت اثرگذار می‌باشند. در ادامه تلاش می‌شود تا با استفاده از آخرین آمار در دسترس، ضمن ارزیابی وضعیت عوامل مؤثر بر رشد بخش صنعت برآوردی از رشد اقتصادی این بخش در سال ۱۳۹۴ تبیین گردد. چالش‌هایی که بخش صنعت در سال ۱۳۹۴ با آنها مواجه بوده و وجود آنها مانعی در رشد تولید این بخش محسوب می‌شود عبارتند از:

– **روند کاهشی واردات واسطه‌ای و سرمایه‌ای:** با توجه به اینکه واردات واسطه‌ای و سرمایه‌ای نقش پررنگی در تولید بخش صنعت دارند بنابراین بررسی روند مربوط به واردات واسطه‌ای و سرمایه‌ای می‌تواند شاخصی برای ارزیابی وضعیت تولید این بخش باشد. با عنایت به این نکته، از نمودار ۱ که نشان‌دهنده روند واردات فصلی کشور (به دلار) می‌باشد،^۱ مشخص است که کل واردات کشور در دو فصل انتهایی سال ۱۳۹۳ نسبت به فصول مشابه سال قبل، از رشد منفی (به ترتیب برابر با ۶/۴- و ۱۰/۶- درصد) برخوردار بوده که نتیجه آن در رشد اقتصادی منفی بخش صنعت در ۶ ماهه نخست سال جاری نمایان شده است (رشد ۱/۱- درصدی بخش صنعت در ۶ ماهه نخست سال ۱۳۹۴ طبق اعلام مرکز آمار ایران). همچنین واردات در سه فصل ابتدایی سال ۱۳۹۴ نیز نسبت به فصول مشابه سال قبل از رشد منفی (به ترتیب برابر با ۱۱/۵-، ۲۲/۷- و ۲۵/۱- درصد) برخوردارند که به احتمال زیاد در ۶ ماهه دوم سال جاری نیز رشد اقتصادی بخش صنعت منفی خواهد بود. با تأمل بر آمارهای واردات واسطه‌ای مشاهده می‌شود که روند واردات واسطه‌ای کشور از فصل سوم سال ۱۳۹۳ وارد فاز رشد منفی شده به طوری که طی دو فصل انتهایی سال ۱۳۹۳ و دو فصل ابتدایی سال ۱۳۹۴ نرخ رشد دلاری واردات واسطه‌ای منفی بوده است.

۱. به طور متوسط در حدود ۷۰ درصد از کل واردات کشور از نوع واردات واسطه‌ای است.

نمودار ۱. ارزش واردات کشور به تفکیک فصلی (میلیارد دلار)

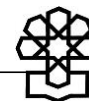
مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران.

روند نزولی واردات واسطه‌ای از عوامل مختلفی نشئت می‌گیرد که اصلی‌ترین آنها مربوط به افت شدید قیمت نفت است. با توجه به وابستگی اقتصاد ایران به نفت، کاهش قیمت نفت باعث کاهش درآمدهای دولت و افزایش کسری بودجه شده و در نتیجه باعث کاهش مخارج عمرانی، کاهش شدید سرمایه‌گذاری (دولتی و خصوصی)، شکل‌گیری فضای رکودی در اقتصاد کشور، کاهش فروش و افزایش موجودی انبار بنگاه‌ها (عمدتاً نشئت گرفته از کاهش تقاضای مصرفی و تقاضای سرمایه‌گذاری) و نهایتاً کاهش واردات واسطه‌ای می‌شود. از دیگر دلایل روند نزولی واردات واسطه‌ای می‌توان به تعلیق فعالیت‌های بنگاه‌های اقتصادی تا بعد از اجرایی شدن برجام (به دلایلی همچون شرایط مناسب‌تر فعالیت بعد از دوران تحریم) اشاره کرد.

– **مشکل تأمین منابع مالی مورد نیاز بنگاه‌ها:** تأمین منابع مالی مورد نیاز بنگاه‌های اقتصادی به‌ویژه تأمین سرمایه در گردش مورد نیاز آنها از عوامل مهمی است که در رشد بخش صنعت تأثیرگذار می‌باشد. در ایران بیشترین سهم از تأمین منابع مالی مورد نیاز بنگاه‌های اقتصادی به‌عده نظام بانکی می‌باشد^۱ که با توجه به چالش‌های فعلی موجود در آن، بنگاه‌های اقتصادی در مضیقه منابع مالی قرار گرفته‌اند. یکی از عوامل مؤثر بر رشد بخش صنعت در سال ۱۳۹۳، تسهیلات پرداختی به بخش صنعت و معدن به‌ویژه تأمین منابع مالی برای تأمین سرمایه در گردش بنگاه‌های اقتصادی بود.^۲ جدول ۴ نشان‌دهنده آمار تسهیلات پرداختی به بخش صنعت و معدن در شش‌ماهه نخست سال جاری و سال‌های ماقبل است.

۱. امروزه در اقتصاد جهانی، بازار سرمایه در کنار بازار پول وظیفه تأمین منابع مالی بخش صنعت را عهده‌دار می‌باشد به‌طوری که تأمین منابع مالی مورد نیاز بنگاه‌های بزرگ از کانال بازار سرمایه بوده و نظام پولی صرفاً وظیفه تأمین منابع مالی مورد بنگاه‌های کوچک و متوسط را عهده‌دار است.

۲. سهم تأمین سرمایه در گردش از کل تسهیلات اعطایی به بخش صنعت و معدن در ۶ ماهه نخست سال ۱۳۹۴ برابر با ۸۱/۲ درصد بوده است. همین نسبت در شش‌ماهه ۱۳۹۳ برابر با ۷۹/۵ درصد و برای سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ به ترتیب برابر با ۶۸/۵ و ۷۳/۷ درصد بوده است.

مشاهده می‌شود که در شش‌ماهه نخست سال ۱۳۹۳ نسبت به دوره مشابه سال قبل، کل تسهیلات پرداختی به بخش صنعت و معدن رشدی ۵۰/۲ درصدی داشته در حالی که همین متغیر در شش‌ماهه سال جاری تنها ۲/۸ درصد رشد داشته و به شدت از شتاب رشد آن کاسته شده است. این آمار از یکسو می‌تواند نشان‌دهنده تنگنای مالی بانک‌ها برای تسهیلات‌دهی و ازسوی دیگر نشان‌دهنده مشکل تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی باشد. وضعیت مشابهی در مورد تسهیلات پرداختی به بخش صنعت و معدن با هدف تأمین سرمایه در گردش نیز وجود دارد به طوری که شتاب رشد این نوع تسهیلات‌دهی در ۶ ماهه نخست سال جاری نسبت به ۶ ماهه نخست سال ۱۳۹۳، در قیاس با ۶ ماهه سال ۱۳۹۳ نسبت به ۶ ماهه ۱۳۹۲ به شدت کاهش یافته است. نکته دیگر که قابلیت تأمل دارد مربوط به کیفیت و ترکیب تسهیلات پرداختی بانک‌هاست که به نظر می‌رسد بخش عمده‌ای از تسهیلات پرداختی اعلام شده ازسوی بانک‌ها استمهال‌دهی، تغییر سرفصل بدهی، سود، جرائم و ... است و منابع جدید قابل توجهی به این بخش تزریق نمی‌شود. یکی از اصلی‌ترین دلایلی که برای مواجهه فعالیت‌های اقتصادی با مشکل تأمین مالی می‌توان عنوان کرد عبارت از مشکلات مربوط به حوزه نظام بانکی است که به نظر می‌رسد در کنار مشکلات ساختاری و مزمن موجود در آن، تشدید آن عمدتاً متأثر از انباشت بدهی دولت به بانک‌ها، افزایش مطالبات غیرجاری نظام بانکی از بخش غیردولتی، گسترش فعالیت و رقابت مؤسسات اعتباری غیرمجاز و انجماد دارایی‌های نظام بانکی در بخش حقیقی (عمدتاً به صورت املاک و مستغلات) است که در نهایت خود را به شکل هزینه بالای تأمین و تجهیز منابع در شبکه بانکی و افزایش شکاف این نرخ با نرخ تورم نشان داده است.

جدول ۴. تسهیلات پرداختی به بخش صنعت و معدن

شرح	تسهیلات پرداختی (میلیارد ریال)	رشد تسهیلات پرداختی (درصد)	تسهیلات سرمایه در گردش (میلیارد ریال)*	رشد تسهیلات سرمایه در گردش (درصد)
۶ ماهه ۱۳۹۱	۲۶,۱۷۷۰	-	۲۱۲,۱۱۸	-
۶ ماهه ۱۳۹۲	۳۱۰,۱۸۰	۱۸/۵	۲۶۰,۱۷۳	۲۲/۷
۶ ماهه ۱۳۹۳	۴۶۶,۰۱۴	۵۰/۲	۳۷۰,۳۶۶	۴۲/۴
۶ ماهه ۱۳۹۴	۴۷۹,۰۴۶	۲/۸	۳۸۹,۱۶۵	۵/۱

مأخذ: بانک مرکزی (تسهیلات پرداختی کل بانک‌ها به تفکیک بخش‌های اقتصادی و براساس هدف پرداخت تسهیلات).
* آمار سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ با استفاده از اطلاعات مندرج در ارائه دکتر کمیجانی (قائم‌مقام محترم بانک مرکزی) در ۲۴امین همایش سالیانه سیاست‌های پولی و ارزی ۲۵ و ۲۶ خردادماه ۱۳۹۳ استخراج شده است.

مشکل کمبود تقاضا: یکی دیگر از چالش‌هایی که بخش صنعت در سال جاری با آن مواجه بوده، مربوط به کمبود تقاضای مؤثر برای محصولات تولیدی این بخش است. آمار مربوط به رشد شاخص تولید و فروش صنایع بوری در سال ۱۳۹۴ نشان‌دهنده افت این دو شاخص در فصل دوم و شش‌ماهه نخست امسال در مقایسه با مدت مشابه سال قبل است. جدول ۵ نشان‌دهنده آمار مربوط به رشد شاخص تولید و فروش صنایع بوری کشور طی فصل دوم سال جاری و شش‌ماهه نخست امسال می‌باشد. آمار نشان می‌دهد که در شش‌ماهه نخست امسال هم رشد تولید و هم رشد فروش صنایع بوری نسبت به مدت مشابه سال قبل منفی بوده است که حاکی از نبود تقاضا برای محصولات صنعتی است. وضعیت این دو شاخص در فصل دوم نسبت به شش‌ماهه نخست به مراتب نامناسب‌تر است زیرا رشد شاخص تولید و فروش در سه ماهه دوم ۱۳۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل به ترتیب برابر با ۱۳/۱- و ۱۱/۴- درصد بوده است. در مورد صنعت خودروسازی، آمار ۶ ماهه و ۸ ماهه انجمن خودروسازان ایران (جدول ۵) نشان می‌دهد که رشد تولید خودرو در ۶ ماهه نخست امسال نسبت به دوره مشابه سال قبل ۴/۵ درصد کاهش یافته است در حالی که همین آمار برای ۸ ماهه نخست امسال نشان از کاهش ۱۶/۸ درصدی تولید خودرو نسبت به ۸ ماهه نخست سال ۱۳۹۳ دارد.

جدول ۵. وضعیت شاخص تولید و فروش صنایع بوری و تولید صنعت خودروسازی

رشد فروش (درصد)		رشد تولید (درصد)		شرح
فصل تابستان	شش‌ماهه نخست	فصل تابستان	شش‌ماهه نخست	
-۱۱/۴	-۱۰/۱	-۱۳/۱	-۷/۹	تولید صنعتی
-۱۰/۵	-۱۱/۸	-۱۳/۷	-۱۴/۰	شاخص کلی تولید صنعتی (بدون صنعت خودرو و ساخت قطعات)

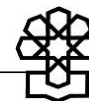
مأخذ: گزارش تحلیلی - آماری اتاق بازرگانی تهران به نقل از خبرگزاری:

<http://www.tasnimnews.com/fa/news/1394/08/27/920556>

۱۳۹۴		۱۳۹۳		شرح
هشت‌ماهه نخست	شش‌ماهه نخست	هشت‌ماهه نخست	شش‌ماهه نخست	
۶۰۰	۴۹۸	۷۲۱	۵۲۱	تولید خودرو (هزار دستگاه)
-۱۶/۸	-۴/۵	-	-	رشد تولید خودرو (درصد)

مأخذ: وبسایت انجمن خودروسازان ایران.

مشکل کمبود تقاضا برای محصولات بخش صنعت از عوامل مختلفی نشئت می‌گیرد که از اهم آنها می‌توان به تعویق مصرف بخش خصوصی به دوران بعد از رفع تحریم‌ها، افت قیمت نفت و کاهش تقاضای مصرفی دولت و افت قیمت نفت و کاهش مخارج عمرانی دولت (و در نتیجه کاهش تقاضای سرمایه‌گذاری) اشاره کرد. قابل ذکر است که دولت برای تسکین وضعیت نامناسب بخش صنعت، در قالب بسته سیاست‌های کوتاه‌مدت اقدام به اعطای وام ۲۵ میلیونی خرید خودروهای داخلی کرده و در حال برنامه‌ریزی برای اعطای کارت اعتباری خرید ۱۰ میلیون تومانی کالاهای بادوام داخلی است، اما دور از انتظار است که این سیاست‌ها تأثیر محسوسی بر رشد بخش صنعت در سال ۱۳۹۴ داشته باشند.^۱ با عنایت به مجموعه نکات فوق‌الذکر، رشد مثبت بخش صنعت در سال ۱۳۹۴ قابل انتظار نبوده و رشد این بخش در سال جاری ۳/۰- درصد برآورد می‌شود.

۲-۳. بخش ساختمان

براساس حساب‌های ملی بانک مرکزی در حدود ۷ درصد از تولید ناخالص داخلی مربوط به ارزش‌افزوده بخش ساختمان است. این بخش به دلیل ارتباط تنگاتنگی که با سایر فعالیت‌های اقتصادی به‌ویژه صنایع تولیدکننده نهاده‌های ساختمانی از قبیل کانی‌های غیرفلزی و فلزات اساسی دارد از ظرفیت حائز اهمیتی برای اثرگذاری بر ارزش‌افزوده سایر فعالیت‌های وابسته و نهایتاً بر ارزش‌افزوده کل اقتصاد برخوردار است. به دنبال حصول ارقام رشد منفی برای بخش ساختمان در سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ با نرخ‌هایی برابر با ۳/۶- و ۳/۱- درصد، رشد ارزش‌افزوده این بخش در سال ۱۳۹۳ تا آستانه مثبت شدن پیش رفت به طوری که رشد بخش ساختمان در این سال به ۰/۴- درصد رسید. بررسی رشد ارزش‌افزوده بخش ساختمان در فصول سال ۱۳۹۳ نشان می‌دهد که نرخ رشد ارزش‌افزوده بخش ساختمان در هر چهار فصل (به ترتیب ۰/۷-، ۱۰/۹، ۱۰/۹ و ۱۸/۵- درصد) متأثر از رشد اعتبارات تملک‌داری‌های سرمایه‌ای دولت بوده است به طوری که در فصولی که اعتبارات تملک‌داری‌های سرمایه‌ای دولت رشد بالایی داشته‌اند، ارزش‌افزوده بخش ساختمان نیز رشد داشته است و برعکس.^۲ با توجه به اینکه شرایط اقتصاد کلان کشور در سال ۱۳۹۴ در قیاس با ۱۳۹۳ تفاوت محسوسی ندارد، اهمیت دولت و اعتبارات تملک‌داری‌های سرمایه‌ای واضح بوده و تمرکز تحلیل بر بخش ساختمان دولتی است.^۳

کلیدی‌ترین متغیر مؤثر بر ارزش‌افزوده بخش ساختمان دولتی عبارت از اعتبارات تملک‌داری‌های سرمایه‌ای (به خصوص فصل اول یعنی ساختمان و سایر مستحقات) است. بنابراین برای ارزیابی تخصیص اعتبارات تملک‌داری‌های سرمایه‌ای (که تابعی از بودجه عمومی کشور و درآمدهای نفتی است) باید

۱. برای توضیح بیشتر به گزارش «تحلیلی بر سیاست‌های اقتصادی کوتاه‌مدت دولت» مرکز پژوهش‌های مجلس با شماره مسلسل ۱۴۵۳۱ مراجعه شود.

۲. بررسی تحولات بخش ساختمان در سال ۱۳۹۳، مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۹۴.

۳. بخش ساختمان در قالب ساختمان دولتی و ساختمان خصوصی در حساب‌های ملی آورده می‌شود که از کل ارزش‌افزوده بخش ساختمان، در حدود ۷۰ درصد مربوط به ساختمان خصوصی و ۳۰ درصد مربوط به ساختمان دولتی است.

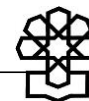
وضعیت درآمدهای دولت مورد بررسی قرار گیرد. از اواسط سال گذشته شمسی قیمت جهانی نفت روند نزولی در پیش گرفت به طوری که قیمت هر بشکه نفت در حال حاضر در قیاس با اواسط سال گذشته نزدیک ۷۰ درصد کاهش یافته است. با این حال به نظر نمی‌رسد که این موضوع تأثیری بر میزان تحقق درآمدهای مصوب دولت از محل واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای (فروش نفت) داشته و برآوردها نشان می‌دهد که رقم مصوب یعنی ۵۳۷ هزار میلیارد ریال محقق خواهد شد.^۱ مشکل اصلی بودجه دولت به عدم تحقق درآمدهای مالیاتی و واگذاری دارایی‌های مالی باز می‌گردد که تأثیر خود را بر عدم تحقق مخارج عمرانی (تملك دارایی‌های سرمایه‌ای) مصوب خواهد گذاشت. به دنبال کاهش مخارج عمرانی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص دولتی (که روی دیگر ارزش افزوده بخش ساختمان دولتی است) کاهش پیدا کرده، آنگاه ستانده بخش ساختمان دولتی نیز کاهش یافته و در نتیجه رکود بخش ساختمان شکل گرفته و یا در صورت وجود، تشدید می‌شود. با توجه به نقش پیمانکاری که دولت در بسیاری از طرح‌های عمرانی دارد، کاهش مخارج عمرانی توسط دولت باعث متأثر شدن سایر پروژه‌های عمرانی نیز شده و در نهایت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان نیز متأثر می‌شود.

بررسی عملکرد اعتبارات تملك دارایی‌های سرمایه‌ای در ۶ ماهه نخست سال ۱۳۹۴ نشان می‌دهد که هر چند منابع حاصل از صادرات نفت خام و فرآورده‌های نفتی در ۶ ماهه ۱۳۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل ۲۲/۴ درصد کاهش یافته است، اما منابع حاصل از صادرات نفت خام و فرآورده‌های نفتی در ۶ ماهه ۱۳۹۴ (۲۸ هزار میلیارد تومان) در قیاس با شش دوازدهم مصوب قانون بودجه ۱۳۹۴ (۲۷ هزار میلیارد تومان) از نسبت عملکرد ۱۰۴ درصدی برخوردار است. در سوی دیگر، عملکرد اعتبارات تملك دارایی‌های سرمایه‌ای در ۶ ماهه ۱۳۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل ۲۲/۷ درصد کاهش یافته است به طوری که پرداخت‌های عمرانی در ۶ ماهه ۱۳۹۴ (۹ هزار میلیارد تومان) در قیاس با شش دوازدهم مصوب قانون بودجه ۱۳۹۴ (۲۴ هزار میلیارد تومان) از نسبت عملکرد ۳۸ درصدی برخوردار است. این آمار نشان از آن دارد که دولت به لحاظ در اختیار داشتن منابع مالی برای تخصیص به پروژه‌های عمرانی در مضیقه بوده و انتظار بر این است که این وضعیت تا پایان سال جاری ادامه داشته باشد. علاوه بر تخصیص اعتبارات تملك دارایی‌های سرمایه‌ای به عنوان یکی از مهمترین متغیرهایی که می‌تواند نشان‌دهنده روند شکل‌گیری ارزش افزوده بخش ساختمان باشد، متغیرهای دیگری نیز وجود دارند که می‌توانند در تحلیل ارزش افزوده بخش ساختمان مؤثر باشند. حجم تسهیلات پرداختی به بخش مسکن و ساختمان، شاخص تولید نهاده‌های ساختمانی،^۲ تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده در مناطق شهری و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان^۳ از اهم این

۱. تحقق درآمد دولت از این محل علیرغم کاهش قیمت نفت، می‌تواند به دلایلی از جمله افزایش صادرات نفت نسبت به میزان پیش‌بینی شده در بودجه، از بیشتر بودن نرخ تسعیر ارز از رقم ضمنی در بودجه، وصول برخی مطالبات نفتی یا استفاده از منابع ریالی پیش از وصول مقادیر ارز حاصل از نفت باشد.

۲. اهمیت این شاخص مربوط به ارتباط قوی بخش ساختمان با صنایع تولیدکننده نهاده‌های ساختمانی است.

۳. این دو شاخص می‌توانند نشان‌دهنده چشم‌انداز سرمایه‌گذاران خصوصی از سودآوری بخش ساختمان باشند.

متغیرها هستند. جدول ۶ آمار مربوط به شاخص‌های مذکور را در فصل اول و ۶ ماهه نخست سال جاری نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که مقادیر هر چهار شاخص در فصل اول و ۶ ماهه سال جاری نسبت به دوره مشابه سال قبل با کاهش همراه بوده و این آمار می‌تواند (در صورت تداوم در فصول آتی) نشان‌دهنده وضعیت نامناسب ارزش‌افزوده بخش ساختمان در سال ۱۳۹۴ باشد. با عنایت به مجموعه نکات فوق‌الذکر و با توجه به آمار در دسترس، رشد مثبت بخش ساختمان در سال ۱۳۹۴ قابل انتظار نبوده و برآورد می‌شود که رشد این بخش در سال جاری برابر با ۷/۴- درصد باشد.

جدول ۶. وضعیت برخی شاخص‌های مرتبط با بخش ساختمان

شرح	فصل اول ۱۳۹۳	شش‌ماهه ۱۳۹۳	فصل اول ۱۳۹۴	شش‌ماهه ۱۳۹۴
حجم تسهیلات پرداختی به بخش مسکن و ساختمان (میلیارد ریال)	-	۱۸۱۸۶۰	-	۱۶۸۴۳۱
شاخص نهاده‌های ساختمانی	۱۰۴/۱	-	۹۵/۵	-
تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده در کل مناطق شهری (فقره) - بانک مرکزی	۳۲۸۵۱	۶۱۱۵۸	۲۷۰۱۴	۵۲۱۶۳
سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان (میلیارد ریال)	۲۱۱۵۴۰	-	۱۹۶۹۵۴	-

مأخذ: بانک مرکزی، مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت و محاسبات.

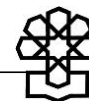
۲-۴. بخش خدمات

طبق حساب‌های ملی بانک مرکزی، به‌طور متوسط حدود ۵۵ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور مربوط به بخش خدمات بوده و این بخش به نوعی حلقه وصل بین طرفین عرضه و تقاضای اقتصاد می‌باشد. با توجه به اینکه طبق حساب‌های ملی بانک مرکزی، بخش‌های بازرگانی و خدمات عمومی به‌طور متوسط حدود ۳۷ درصد از ارزش‌افزوده بخش خدمات را در اختیار دارند^۱ ارزیابی وضعیت این دو زیربخش در سال ۱۳۹۴ می‌تواند شاخص مناسبی در مورد وضعیت ارزش‌افزوده بخش خدمات در سال جاری باشد. خدمات بازرگانی یکی از حلقه وصل‌های بین طرفین عرضه و تقاضای بازار کالا می‌باشد به‌طوری که اولاً ستانده بخش‌های مختلف به‌ویژه صنعت از کانال بخش بازرگانی صادر شده و یا در بازار داخلی عرضه می‌شود. ثانیاً کالاهای مورد نیاز فعالیت‌های اقتصادی و نهادهای مختلف که به‌واسطه واردات یا تولید داخل تأمین می‌شوند از کانال بخش بازرگانی در اختیار آنها قرار می‌گیرد. بنابراین انتظار بر این است که ستانده خدمات بازرگانی از یکسو متأثر از ستانده بخش‌هایی چون صنعت و ازسوی دیگر متأثر از تجارت خارجی کشور باشد.

۱. طبق حساب‌های ملی بانک مرکزی، سهم بخش بازرگانی و خدمات عمومی از ارزش‌افزوده بخش خدمات به‌طور متوسط و به‌ترتیب برابر با ۲۵ و ۱۲ درصد می‌باشد.

همان‌طور که در بخش‌های قبلی گزارش ذکر گردید، برآورد رشد ارزش‌افزوده بخش صنعت در سال ۱۳۹۴ عددی منفی است. بنابراین قابل انتظار است که بخش بازرگانی از کانال مربوط به ستانده بخش صنعت در سال ۱۳۹۴ از رشد منفی برخوردار باشد. کانال دیگر اثرگذار بر عملکرد بخش بازرگانی مربوط به تجارت خارجی است. آمار مربوط به تجارت خارجی کشور (که عامل مهمی در عملکرد بخش بازرگانی است) در شش و نه‌ماهه نخست سال جاری حاکی از آن است که مجموع ارزش دلاری صادرات و واردات کشور در شش و نه‌ماهه نخست سال ۱۳۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل حدود ۱۲ و ۱۱ درصد کاهش یافته است. بنابراین شواهد موجود برای نیمه نخست سال جاری نشان از آن دارد که ادامه روند موجود در ادامه سال، باعث شکل‌گیری رشد منفی برای بخش بازرگانی در سال ۱۳۹۴ از کانال تجارت خارجی خواهد بود. در مجموع و به‌واسطه دو کانال فوق‌الذکر انتظار بر این است که عملکرد ارزش‌افزوده بخش بازرگانی در سال ۱۳۹۴ نسبت به ۱۳۹۳ کاهش یافته و از نرخ رشد منفی برخوردار باشد. رشد منفی بخش بازرگانی خود بر عملکرد بخش حمل‌ونقل مؤثر بوده و تقاضا برای این نوع خدمات را کاهش خواهد داد که در نهایت رشد منفی این بخش را نیز به دنبال دارد. آمارهای شش‌ماهه وزارت راه و شهرسازی و وزارت نفت از حمل‌ونقل (جاده‌ای، ریلی، هوایی و لوله‌ای) در شش‌ماهه اول سال، رشد این بخش را منفی ۳/۶ درصد نشان می‌دهد.

خدمات عمومی یکی دیگر از زیربخش‌های مهم خدمات است که با توجه به نقش بارز دولت از اهمیت خاصی برخوردار است. ارزش‌افزوده خدمات عمومی از مجموع ارزش‌افزوده مربوط به امور عمومی، دفاع، آموزش، امنیت، بهداشت و ... به‌دست می‌آید که ارزش‌افزوده هر کدام از این زیربخش‌ها به‌طور مستقیم با اعتبارات هزینه‌ای دولت در ارتباط می‌باشند. چنانچه افزایش یا کاهش در اعتبارات هزینه‌ای دولت رخ دهد به‌طور مستقیم بر ارزش‌افزوده خدمات عمومی و به‌طریق اولی بر ارزش‌افزوده بخش خدمات اثرگذار می‌باشد. آمار مربوط به پرداخت‌های هزینه‌ای دولت نشان می‌دهد که در ۶ ماهه نخست ۱۳۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل، اعتبارات هزینه‌ای دولت حدود ۹/۵ درصد رشد داشته است در حالی که این رقم در ۶ ماهه نخست سال ۱۳۹۳ نسبت به ۶ ماهه نخست سال ۱۳۹۲ برابر با ۳۳/۷ درصد بوده است. بنابراین این آمار حاکی از کاهش در شتاب رشد اعتبارات هزینه‌ای دارد. با توجه به شواهد موجود برای نیمه نخست سال جاری، برآوردها نشان می‌دهد که رشد ارزش‌افزوده خدمات عمومی (به قیمت ثابت) در سال ۱۳۹۴ عددی منفی است. در مجموع و با توجه به آمارهای در دسترس تا انتهای نیمه نخست سال ۱۳۹۴، رشد کل بخش خدمات حدود ۲/۲- درصد در سال ۱۳۹۴ است.

۵-۲. رشد تولید ناخالص داخلی

در حالی که ماه‌های پایانی سال ۱۳۹۴ نزدیک می‌شود که اجرای برجام و رفع تحریم‌ها و بسته‌سازی کوتاه‌مدت دولت به‌طور بالقوه می‌تواند از مهمترین عواملی باشند که بر رشد اقتصادی امسال مؤثر باشند. در این میان با توجه به نزدیک شدن به انتهای سال و اجرایی نشدن بخش بزرگی از سیاست‌های کوتاه‌مدت دولت و همچنین امکان‌ناپذیری اجرای برخی از این سیاست‌ها در این فاصله کوتاه تا پایان سال، اثرگذاری معنادار این عوامل بر رشد اقتصادی سال ۱۳۹۴ دور از انتظار است. اما بحث مربوط به اثرگذاری اجرای برجام و رفع تحریم‌ها متفاوت است. جدول ۷ برآورد رشد ارزش‌افزوده بخش‌های مختلف در سال ۱۳۹۴ در شرایط ادامه روند موجود را نشان می‌دهد. در چنین وضعیتی، برآوردها برای سال جاری، حاکی از رشد ۴/۲ درصد برای بخش کشاورزی، رشد حدود ۰/۰ درصد برای بخش نفت، رشد ۳/۰- درصد برای بخش صنعت، رشد ۷/۴- درصد برای بخش ساختمان و رشد ۲/۲- درصد برای بخش خدمات می‌باشد. برآورد رشد اقتصادی نیز در سال ۱۳۹۴ در حدود ۲/۰- درصد است. با این حال چنانچه برخی آثار فوری اجرای برجام آنگونه که توسط مقامات رسمی دولتی، به‌خصوص در مورد میزان افزایش صادرات نفت و آزاد شدن برخی دارایی‌های مالی متعلق به دولت اعلام شده است،^۱ تحقق یابد، رشد اقتصادی کل سال ۱۳۹۴ با ۰/۸ درصد افزایش به ۱/۲- درصد خواهد رسید. در این سناریو رشد اقتصادی در فصل چهارم، ۲/۸ درصد بیش از سناریوی ادامه روند موجود برآورد می‌شود و رشد اقتصادی برخلاف سه فصل پیش از آن مثبت خواهد بود.

جدول ۷. رشد ارزش‌افزوده فعالیت‌های اقتصادی در سال ۱۳۹۴ (درصد)

شرح	۱۳۹۴	
بخش کشاورزی ^(۱)	۴/۲	
بخش نفت ^(۲)	۰/۰	
بخش صنعت ^(۲)	-۳/۰	
بخش ساختمان ^(۲)	-۷/۴	
بخش خدمات ^(۲)	-۲/۲	
تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت	ادامه روند موجود	-۲/۰
	تحقق آثار فوری اجرای برجام	-۱/۲

(۱) براساس برآورد وزارت جهاد کشاورزی از تولید انواع اقلام محصولات کشاورزی تا پایان سال ۱۳۹۴ و

محاسبات تحقیق.

(۲) متن گزارش.

۱. آقای سیف (رئیس کل بانک مرکزی) اظهار داشته‌اند که با رفع تحریم‌ها ۲۲ میلیارد و ۶۰۰ میلیون دلار از منابع ارزی کشور آزاد می‌شود که ۲۸ میلیارد و ۱۰۰ میلیون دلار از این میزان متعلق به بانک مرکزی و ۴ میلیارد و ۵۰۰ میلیون دلار متعلق به دولت است (گفتگوی ویژه خبری، ۱۳۹۴/۱۰/۲۶). همچنین آقای نوبخت (رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی) اظهار داشته‌اند که معادل ریالی ۴/۵ میلیارد دلار منابع متعلق به دولت (که در حدود ۱۲۵ هزار میلیارد برآورد می‌شود)، به پروژه‌های عمرانی تخصیص می‌یابد (گفتگوی ویژه خبری، ۱۳۹۴/۱۰/۲۷). وزیر محترم نفت نیز به افزایش تولید ۵۰۰ هزار بشکه‌ای نفت ایران بلافاصله پس از برداشته شدن تحریم‌ها اشاره داشته‌اند (خبرگزاری صدا و سیما، ۱۳۹۴/۶/۱۲).

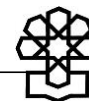
جمع‌بندی

اقتصاد ایران با پشت سر گذاشتن شرایط سخت و دشوار سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ در مورد بسیاری از شاخص‌ها از جمله رشد اقتصادی (که توأم با نرخ‌هایی منفی بوده و عمدتاً نشئت گرفته از رویدادهای دهه ۱۳۸۰ و اوایل دهه ۱۳۹۰ شامل تحریم‌های اقتصادی، مدیریت ناکارآی اقتصاد کلان و وجود زمینه‌های ساختاری نامناسب بود)، در سال ۱۳۹۳ و بنا به اعلام بانک مرکزی از رشد اقتصادی مثبت و ۳ درصدی برخوردار شد. به دنبال گذار از سال ۱۳۹۳، اقتصاد ایران در حالی وارد سال ۱۳۹۴ شد که از همان ابتدا شواهدی مبنی بر دشواری شرایط اقتصادی کشور در سال ۱۳۹۴ وجود داشت. افت معنادار رشد تولید ناخالص داخلی برخی بخش‌های طرف عرضه (شامل نفت، معدن، آب و برق و گاز، ساختمان و مستغلات) و برخی اجزای طرف تقاضا (شامل هزینه‌های مصرفی بخش خصوصی و تشکیل سرمایه ثابت ناخالص) در سه‌ماهه چهارم ۱۳۹۳ نسبت به سه‌ماهه قبل از آن شواهدی بر این مدعاست. در سال ۱۳۹۴، طرف تقاضای اقتصاد ایران با چالش اساسی کمبود تقاضای مؤثر مواجه بوده است. دلایل این چالش به تفکیک اجزای آن عبارتند از:

الف) مصرف بخش خصوصی: روند نزولی قدرت خرید بخش خصوصی که از سال ۱۳۸۶ شروع شد، به تعویق انداختن تقاضای مصرفی بخش خصوصی به دلیل شکل‌گیری انتظارات مثبت در مورد دوران بعد از رفع تحریم‌ها و نرخ سود سپرده حقیقی مثبت و بالای بانکی (که باعث تبدیل مصرف به پس‌انداز شده است).

ب) مصرف بخش دولتی: مطابق شواهد آماری، رشد عملکرد اعتبارات هزینه‌ای دولت در شش‌ماهه نخست سال ۱۳۹۴ (۹/۵ درصد) نسبت به رشد عملکرد اعتبارات هزینه‌ای در شش‌ماهه نخست سال ۱۳۹۳ (۳۳/۷ درصد) بسیار کمتر بوده و انتظار می‌رود این روند تا انتهای سال نیز برقرار باشد که از دلایل آن می‌توان به کاهش محسوس در شتاب رشد درآمدهای دولت (درآمدهای مالیاتی و سایر درآمدها نسبت به سال قبل)، کاهش درآمدهای نفتی، عدم تحقق منابع مورد انتظار از محل واگذاری دارایی‌های مالی و کاهش شدید رشد واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای اشاره کرد.

ج) تشکیل سرمایه ثابت ناخالص: رشد عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در شش‌ماهه ۱۳۹۴ (۲۲/۷- درصد) در مقایسه با رشد عملکرد این اعتبارات در شش‌ماهه سال ۱۳۹۳ (۲۱۰/۳ درصد) به مراتب پایین‌تر است که دلیل آن بیش از آنکه معلول کاهش قیمت نفت باشد، نتیجه عدم تحقق درآمدهای مالیاتی و به‌خصوص واگذاری دارایی‌های مالی است. علاوه بر تشکیل سرمایه ثابت ناخالص دولتی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص خصوصی نیز با چالش مواجه است که دلایل آن عبارتند از: مزاد عرضه بخش مسکن، بالا بودن نرخ سود بانکی، عدم تحقق درآمدهای دولت و در پی آن کاهش

تقاضای دولتی و در نهایت کاهش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی.

د) صادرات غیرنفتی: شواهد آماری حاکی از آن است که ارزش دلاری صادرات غیرنفتی در شش‌ماهه ۱۳۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل حدود ۴ درصد کاهش داشته، اما ارزش دلاری صادرات غیرنفتی ۹ ماهه ۱۳۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل تا حدودی رشد داشته است (۱/۶ درصد). برخی از دلایل چالش صادرات غیرنفتی کشور در سال جاری را می‌توان مربوط به کاهش رشد اقتصاد جهانی بالاخص اقتصادهای نوظهور، کُندی فعالیت‌های اقتصادی چین، وجود ناامنی‌ها در عراق و روند کاهش قیمت در بازار کالاها و افت جهانی قیمت نفت و به تبع آن افت جهانی قیمت محصولات پتروشیمی دانست.

در کنار چالش طرف تقاضای اقتصاد، طرف عرضه اقتصاد ایران نیز در سال ۱۳۹۴ با چالش‌های اساسی مواجه بوده است. اصلی‌ترین چالش طرف عرضه علاوه بر مشکلات ساختاری مزمن اقتصاد ایران (عمدتاً مشکلات فضای نامناسب کسب‌وکار)، عبارت از تنگنای مالی (بانک‌ها و به تبع آن بنگاه‌ها) است که بارزترین نشانه آن **بالا ماندن هزینه تأمین منابع شبکه بانکی علی‌رغم کاهش نرخ تورم** بوده و از دلایل آن می‌توان به **انجماد منابع بانک‌ها در بخش‌هایی همانند مسکن، مطالبات غیرجاری^۱ و مطالبات از دولت و شرکت‌های دولتی، وجود و عملکرد مؤسسات اعتباری غیرمجاز و توسعه‌نیافتگی بازار سرمایه** اشاره کرد. علاوه بر این نبود چشم‌انداز روشن از روندهای آتی تحولات اجتماعی و سیاسی منطقه و کشور و متغیرهای کلیدی اقتصادی (نظیر نرخ ارز، قیمت انرژی، وضعیت آب و محیط زیست و...) بر وضعیت فعلی اقتصاد ایران و تداوم رکود مؤثر بوده‌اند.

در طرف عرضه اقتصاد ایران:

الف) بخش نفت: یکی از بخش‌های مهمی است که عملکرد آن عمدتاً از کانال مخارج دولت بر عملکرد سایر بخش‌های اقتصاد ایران بسیار مؤثر است. شواهد آماری نشان می‌دهد که مقدار صادرات نفت در ۶ ماهه نخست سال جاری نسبت به دوره مشابه سال قبل معادل ۲/۷ درصد رشد داشته درحالی که رشد مقدار صادرات نفت در ۶ ماهه ۱۳۹۳ نسبت به دوره مشابه سال ۱۳۹۲ برابر با ۱۰/۴ درصد بوده است. بنابراین انتظار می‌رود که درجه تأثیرگذاری رشد بخش نفت بر رشد اقتصادی سال ۱۳۹۴ نسبت به سال قبل کمتر باشد. برآوردهای مرکز پژوهش‌ها نشان می‌دهد که رشد ارزش‌افزوده بخش نفت در سال ۱۳۹۴ تقریباً برابر با نزدیک صفر خواهد بود، البته قابل ذکر است که در صورت لغو تحریم‌ها در ماه‌های انتهایی سال جاری و افزایش صادرات نفت، رشد ارزش‌افزوده بخش نفت می‌تواند افزایش یابد.

ب) بخش صنعت: به‌عنوان یکی دیگر از بخش‌های مهم اقتصاد ایران، در سال جاری با چالش‌های

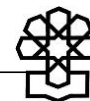
۱. طبق آخرین آمار مربوط به خلاصه دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی، **بدهی بخش غیردولتی** به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی در انتهای شهریور ۱۳۹۴ برابر با **۶۶۰ هزار میلیارد تومان** بوده است که نسبت به شهریور ۱۳۹۳ معادل **۱۴/۲ درصد** و نسبت به اسفند ۱۳۹۳ معادل **۴/۷ درصد** رشد داشته است.

متعددی از قبیل چشم‌انداز مبهم؛ مشکل تأمین منابع مالی مورد نیاز بنگاه‌ها و مشکل کمبود تقاضا مواجه بوده است. هر کدام از چالش‌های سه‌گانه مذکور نشئت گرفته از عوامل مختلفی هستند. روند نزولی واردات واسطه‌ای (دلاری و مقداری) بیش از هر چیز مؤید وخامت وضعیت صنعت در کشور است. در شرایط کمبود تقاضای مؤثر حاکم بر اقتصاد ایران، کاهش مخارج دولتی در نتیجه عدم تحقق منابع دولت می‌تواند در تشدید این وضعیت مؤثر بوده باشد. عدم تحقق منابع مالی دولت (عمدتاً درآمدهای مالیاتی و واگذاری دارایی‌های مالی) سبب افزایش کسری بودجه شده و در نتیجه باعث کاهش مخارج عمرانی، کاهش شدید سرمایه‌گذاری (دولتی و خصوصی)، تشدید فضای رکودی در اقتصاد کشور، کاهش فروش و افزایش موجودی انبار بنگاه‌ها (عمدتاً نشئت گرفته از کاهش تقاضای مصرفی و تقاضای سرمایه‌گذاری) و در نهایت کاهش واردات واسطه‌ای می‌شود. علاوه بر این عامل، تعلیق فعالیت‌های بنگاه‌های اقتصادی و حتی مصرف بخش خصوصی تا بعد از اجرایی شدن برجام (به دلایلی همچون شرایط مناسب‌تر فعالیت بعد از دوران تحریم) نیز می‌تواند محتمل باشد. مواجهه فعالیت‌های اقتصادی با مشکل تأمین مالی، نشئت گرفته از مشکلات حوزه مربوط به شبکه بانکی است که به نظر می‌رسد در کنار مشکلات ساختاری و مزمین موجود در آن، تشدید آن عمده‌تأثر از انباشت بدهی دولت به بانک‌ها، افزایش مطالبات غیرجاری نظام بانکی از بخش غیردولتی، گسترش فعالیت و رقابت مؤسسات اعتباری غیرمجاز و انجماد دارایی‌های نظام بانکی در بخش حقیقی (عمده‌تأثر به صورت املاک و مستغلات) است. در مجموع، رشد مثبت بخش صنعت در سال ۱۳۹۴ قابل انتظار نبوده و برآوردهای مرکز پژوهش‌ها نشان می‌دهد که رشد ارزش‌افزوده بخش صنعت در سال ۱۳۹۴ تقریباً برابر با ۳/۰- درصد خواهد بود.

ج) بخش ساختمان: در شرایط فعلی کلیدی‌ترین متغیر مؤثر بر ارزش‌افزوده این بخش عبارت از اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای دولت است. با توجه به مشکل اصلی بودجه دولت که عمده‌تأثر به عدم تحقق درآمدهای مالیاتی و واگذاری دارایی‌های مالی باز می‌گردد، انتظار می‌رود که تحقق مخارج عمرانی (تملك دارایی‌های سرمایه‌ای) مصوب تحت تأثیر قرار گرفته و محقق نشود. به دنبال کاهش مخارج عمرانی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص دولتی کاهش پیدا کرده، آنگاه ستانده بخش ساختمان دولتی نیز کاهش یافته و در نتیجه رکود بخش ساختمان شکل گرفته و یا تشدید می‌شود. علاوه بر چالش تخصیص اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در سال ۱۳۹۴، شاخص تولید نهاده‌های ساختمانی، تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده در مناطق شهری و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان نیز از جمله متغیرهای مؤثر بر رشد ارزش‌افزوده بخش ساختمان هستند که در سال ۱۳۹۴ با چالش مواجه می‌باشند. برآوردهای مرکز پژوهش‌ها، رشد این بخش در سال جاری را حدود ۷/۴- درصد نشان می‌دهد.

د) بخش خدمات: به‌عنوان یکی از بخش‌های مهم اقتصاد ایران حاوی دو زیربخش مهم (از نظر سهم در تولید) بازرگانی و خدمات عمومی است. اولاً ستانده بخش‌های مختلف به‌ویژه صنعت از کانال بخش

بازرگانی صادر شده و یا در بازار داخلی عرضه می‌شود ثانیاً کالاهای مورد نیاز فعالیت‌های اقتصادی و نهادهای مختلف که به واسطه واردات یا تولید داخل تأمین می‌شوند از کانال بخش بازرگانی در اختیار آنها قرار می‌گیرد. بنابراین ستانده خدمات بازرگانی از یکسو متأثر از ستانده بخش‌هایی چون صنعت و ازسوی دیگر متأثر از تجارت خارجی است. با توجه به اینکه برآورد رشد ارزش افزوده بخش صنعت در سال ۱۳۹۴ عددی منفی بوده و مجموع ارزش دلاری صادرات و واردات کشور در نهم ماهه نخست سال ۱۳۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل حدود ۱۱ درصد کاهش یافته است، بنابراین انتظار می‌رود که ارزش افزوده بخش بازرگانی در سال ۱۳۹۴ نسبت به ۱۳۹۳ از این محل از رشد منفی برخوردار باشد. رشد منفی بخش بازرگانی خود بر عملکرد بخش حمل‌ونقل مؤثر بوده و تقاضا برای این نوع خدمات را کاهش خواهد داد که در نهایت رشد منفی این بخش را (به قیمت ثابت) نیز به دنبال دارد. خدمات عمومی نیز زیربخش مهمی از خدمات است که با توجه به نقش بارز دولت و هزینه‌های جاری آن از اهمیت خاصی برخوردار است. با توجه به تأثیرپذیری ارزش افزوده بخش خدمات از هزینه‌های جاری دولت و کاهش شتاب رشد اعتبارات هزینه‌ای دولت در ۶ ماهه ۱۳۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل، انتظار می‌رود که رشد ارزش افزوده خدمات عمومی (به قیمت ثابت) در سال ۱۳۹۴ عددی منفی باشد. با عنایت به عملکرد اقتصاد در ۶ ماهه اول و وضعیت ادامه سال، رشد بخش خدمات در سال ۱۳۹۴ حدود ۲/۲- درصد برآورد می‌شود.

در نهایت، ارزیابی وضعیت رشد اقتصادی کشور در شرایط **ادامه روند موجود** و بر مبنای عملکرد فصول اول و دوم و برآورد روند پیش‌رو به تفکیک بخشی در سال ۱۳۹۴ نشان می‌دهد که رشد اقتصادی این سال منفی خواهد بود. رشد بخش‌های کشاورزی، نفت، صنعت، ساختمان و خدمات در سال ۱۳۹۴ به ترتیب حدود ۴/۲، ۰/۰، ۳/۰، ۷/۴- و ۲/۲- درصد برآورد می‌شود که به معنای رشد اقتصادی حدود ۲/۰- درصدی کل اقتصاد می‌باشد. با این حال چنانچه برخی آثار فوری اجرای برجام آن گونه که توسط مقامات رسمی دولتی، به خصوص در مورد میزان افزایش صادرات نفت و آزاد شدن برخی دارایی‌های مالی متعلق به دولت اعلام شده است، تحقق یابد، رشد اقتصادی کل سال ۱۳۹۴ با ۰/۸ درصد افزایش به ۱/۲- درصد خواهد رسید. در این سناریو رشد اقتصادی در فصل چهارم، ۲/۸ درصد بیش از سناریوی ادامه روند موجود برآورد می‌شود و رشد اقتصادی برخلاف سه فصل پیش از آن مثبت خواهد بود.

لازم به ذکر است، با توجه به رفع تحریم‌های اقتصادی و تأثیر آن بر عملکرد بعضی بخش‌های اقتصادی از جمله بخش نفت و بازرگانی، همچنین برخی تأثیرات سیاست‌های اقتصادی کوتاه‌مدت دولت در این سال، چشم‌انداز رشد اقتصادی در سال ۱۳۹۵ مثبت است که در گزارش جداگانه‌ای به آن پرداخته خواهد شد.

منابع و مآخذ

۱. بررسی تحولات بخش ساختمان در سال ۱۳۹۳، مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی.
۲. پایه‌ها و پیام‌های اعلام نرخ رشد اقتصادی در بهار سال ۱۳۹۳، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۲۲۰۱۳۹۵۱.
۳. تحلیلی بر سیاست‌های اقتصادی کوتاه‌مدت دولت، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۴۵۳۱.
۴. تحلیل بخش واقعی اقتصاد ایران: عملکرد رشد اقتصادی ۱۳۹۳ و چشم‌انداز ۱۳۹۴، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۴۵۰۶.
۵. خلاصه تحولات بخش واقعی اقتصادی ایران، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۶. گزارش وضعیت بودجه دولت، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۷. گزارش خلاصه دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

8. <http://www.irica.gov.ir/Portal/Home/>

9. <http://ivma.ir/mobile/service/3>

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۴۶۵۷

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: تحلیل بخش واقعی اقتصاد ایران ۲. عملکرد شش‌ماهه اول و برآورد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۴

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه اقتصاد کلان و مدل‌سازی)

تهیه و تدوین‌کنندگان: سیدهادی موسوی‌نیک، موسی خوشکلام خسروشاهی

همکاران گروه اقتصاد کلان و مدل‌سازی: ابوالحسن والی‌زاده، محمدرضا عبداللهی، شعله باقری پرمهر، هانیه زیادلو

همکاران گروه بودجه: محمدتقی فیاضی

همکاران گروه بازارهای مالی: صمد عزیزنژاد

ناظر علمی: محمد قاسمی

متقاضی: کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. بخش حقیقی	۲. رشد اقتصادی
۳. رکود	۴. صنعت
۵. خدمات	۶. نفت
۷. ساختمان	۸. کشاورزی
۹. مصرف خصوصی	۱۰. مصرف دولتی
۱۱. بودجه	۱۲. سرمایه‌گذاری
۱۳. تشکیل سرمایه	۱۴. صادرات
۱۵. واردات	۱۶. اقتصاد ایران
۱۷. نظام بانکی	

تاریخ انتشار: ۱۳۹۴/۱۱/۷